

Gheorghe Șincai și problemele limbii române literare

Prof. univ. dr. IULIAN BOLDEA
Universitatea „Petru Maior,” Târgu-Mureș

După cum se știe, corifeii Școlii Ardelene au căutat să legitimizeze drepturile și idealurile națiunii române din Transilvania prin intermediul unor argumente de ordin istoric și filologic. Chiar dacă unele dintre ideile latiniste ale reprezentanților Școlii Ardelene au fost, nu de puține ori, din rațiuni polemice, exagerate, supralicitându-se unele date sau argumente, rolul decisiv al Școlii Ardelene în formularea sistematică, riguroasă și argumentată a latinității limbii române reprezintă, fără îndoială, un element pozitiv în istoria culturii românești.

Nicolae Iorga remarcă, subliniind importanța Școlii Ardelene, că „*într-un timp când nu are o literatură românească însuflețită de amintiri și de aspirații, într-un timp când nu se iviseră forme de stat cari să se întrupeze în vederea tuturor aceleași mari amintiri și aceleași aspirații potrivite cu ele, într-un timp când orice frunte românească era aplecată spre pământ de stăpâniri străine, când sufletul românesc nu vorbise încă în nepieritoare forme literare, era nevoie de exagerarea ca puritate a acelu singur element de legătură a tuturor românilor, de reabilitate morală a lor, cari era limba. În ea s-a văzut curcubeul vremurilor mai bune, în numele ei s-au dat luptele de redeșteptare; în acel semn am învins.*”

Activitatea corifeilor Școlii Ardelene pe plan politic, social și ideologic a continuat și a dezvoltat liniile directe ale acțiunii lui Inochentie Micu (Klein). În anul 1791, cum se știe, reprezentanți de frunte ai Școlii Ardelene au redactat *Supplex Libellus Valachorum*, un memoriu care, prin conținutul său, prin ideile și principiile formulate, este cel mai important document politic al românilor transilvăneni. Operă colectivă, întocmită de mai mulți intelectuali cu o pregătire solidă și riguroasă, *Supplex*-ul a constituit, în fapt, o pledoarie pentru drepturile politice și sociale ale românilor din Transilvania.

Pentru a-și fundamenta aceste revendicări, reprezentanții Școlii Ardelene au formulat, în tratatele și lucrările lor de istorie și filologie, argumente de ordin istoric, lingvistic și demografic. În studiul evoluției preocupărilor cu privire la unitatea limbii române literare, în conexiune strânsă cu procesul evoluției

istorice, al luptelor politice și al frământărilor sociale, Școala Ardeleană a constituit un moment de referință, de neîndoielnică importanță. Ea marchează piatra de fundament pe care se vor clădi amplele eforturi viitoare, începutul unor preocupări care își vor lărgi în mod treptat dimensiunile, intensificându-se și amplificându-și semnificația, până la triumful final al aspirațiilor care i-au dat naștere și au alimentat-o de-a lungul timpului.

Receptând și valorificând în mod creator ideile iluminismului, Școala Ardeleană va orienta în mod eficient direcțiile principale ale preocupărilor care vor urma, definind soluțiile și modalitățile adecvate pentru împlinirea dezideratelor de ordin social, politic și cultural. Fenomen specific românesc, Școala Ardeleană este, cum s-a afirmat, un produs al stadiului în care a ajuns procesul istoric unitar de dezvoltare a țărilor române și reprezintă, în același timp, o sinteză superioară și, în același timp, extrem de rodnică a întregii gândiri sociale și politice românești până în secolul al XVIII-lea.

Analiza pertinentă a modului în care a fost dezbătută problema unității limbii de către reprezentanții Școlii Ardelene ne permite, nu în ultimul rând, definirea și interpretarea raporturilor acesteia cu unitatea națională, precum și circumscrierea rolului și a finalității ei în lupta pentru unitate politică, reprezentarea și ilustrarea convingerilor și a principiilor avansate, care circulau în epoca respectivă. Se dovedește, astfel, în modul cel mai elocvent, că preocupările complexe, aprofundate de mai târziu, legate de cultivarea și unificarea limbii române literare au un punct de plecare hotărâtor, pregnant, în ideologia, gândirea și acțiunea prodigioasă a Școlii Ardelene.

Preocupările corifeilor Școlii Ardelene privitoare la unitatea limbii române literare poartă, de altfel, amprenta trăsăturilor distinctive ale realităților sociale și politice din Transilvania. Ele sunt în raport direct cu eforturile și acțiunile românilor din Ardeal de a se afirma în plan politic, social și cultural, cu aspirațiile lor la unitatea tuturor românilor într-un stat național. De altfel, în Transilvania, procesul dezvoltării sociale se armonizează cu procesul evoluției naționale, pentru că, așa cum afirmă, cu deplin temei, istoricul David Prodan, „*aici asuprirea sau lupta socială se împletește mereu și cu o asuprire sau o luptă națională.*” Se poate afirma, în acest fel, că ideile, dezbaterile și preocupările cu privire la unitatea limbii române literare au ca fundament indiscutabil conștiința unității naționale. Aceasta a constituit, de-a lungul timpului, resortul primordial care a declanșat și animat marile înfăptuiri politice, ideologice și culturale ale neamului românesc.

În Transilvania, conștiința unității naționale cunoaște consacrarea cea mai bine definită și, în același timp, definitivă prin *Supplex Libellus Valachorum* din 1791. Fără îndoială că *Supplex*-ul nu constituie un început, ci doar un moment de amplă rezonanță într-o organică și istorică luptă politică. El

întrepează forma cea mai desăvârșită, mai avansată, mai bine articulată și mai coerentă în care s-au condensat ideile și aspirațiile românilor ardeleni. Pe temeiul *Supplex*-ului se va fundamenta, în liniile ei esențiale, ideologia revoluționară din secolul al XIX-lea, ale cărei origini se regăsesc în acest important document politic.

În acest fel, în procesul dezvoltării conștiinței unității naționale sunt activate toate argumentele capabile să dezvoltă ideea unității naționale, să o fortifice și să-i sporească forța de convingere. Iluminismul potențează și mobilizează energiile latente, declanșează sentimentul insurgenței politice, care se desfășoară ca un proces propriu, îi descoperă argumente, atitudini și perspective inedite, lărgindu-i orizontul și nuanțându-i premisele și consecințele ideologice. Având această menire și această articulare, iluminismul profesat de cărturarii Școlii Ardelene nu poate fi limitat la aspectul cultural și științific, pentru că lui nu îi lipsea deloc finalitatea de ordin politic și social. De altfel, tocmai factorii social-politici au impus și stimulat dezvoltarea culturii și științei. Finalitatea acestor scrieri era aceea de a demonstra legitimitatea revendicărilor românilor, de a ridica nivelul de cunoștințe al maselor la înălțimea comprehensiunii propriilor interese și idealuri. Necesitățile polemice impuneau și imprimau de cele mai multe ori calitatea argumentelor și profunzimea investigației științifice.

Exprimată în mod plener și concretizată prin eforturile lui Inochentie Micu (Klein) și prin *Supplex Libellus Valachorum*, conștiința unității naționale este prezentă la toți promotorii Școlii Ardelene, fundamentând acțiunile întreprinse și legitimându-le ideatic textele. Ea este pusă în evidență, mai întâi, prin opera lor istorică, în care, spre deosebire de cronicari, unde circumscrierea faptelor este oarecum regională, scrutarea trecutului cuprinde pe toți românii.

În discursul său de recepție la Academia Română, Al. Papiu-Ilarian relevă și apreciază această concepție, care l-a călăuzit pe Șincai: „*Șincai, în Cronica sa, e departe de a fi numai ardelean, el e român din toate părțile ambelor Dacii. Cronica sa e pentru toți românii...Șincai, mai fericit, începând de la Traian, nu scapă din mâini acest fir al legăturii comune,...al unității române...până în zilele noastre.*”

Corifeii Școlii Ardelene percep, cu o fină intuiție, însemnătatea coplesitoare a limbii în viața unei națiuni. Limba era considerată de ei ca fiind expresia ființei naționale, semnul distinctiv al existenței și identității sale. Pe de altă parte, cărturarii Școlii Ardelene au sesizat în mod corect și au definit cu obiectivitate intercon condiționarea care există între dezvoltarea social-istorică a națiunii și dezvoltarea limbii.

Comuniunea dintre limbă și istorie își are originea în gândirea Școlii Ardelene. Tot de aici derivă și ideea interrelației dintre limbă și națiune, în gândirea corifeilor Școlii Ardelene, două elemente inseparabile, aflate într-o relație de interdeterminare deplină. Aceste imperative și exigențe se confundau, de altfel, în procesul acțiunii de emancipare național-socială, deoarece lupta pentru eliberarea națiunii semnifica, în fond, lupta pentru apărarea, ilustrarea și dezvoltarea limbii. În gândirea Școlii Ardelene, legătura esențială dintre starea limbii și existența națională se concretiza și se modula prin diverse aspecte particulare, cunoștea diverse forme de manifestare ce defineau cu pregnanță importanța și complexitatea limbii în ansamblul contextului social-istoric. Cărturarii ardeleni sesizează, în acest mod, în primul rând, raportul dintre limbă și cultură, în cadrul căruia limba era socotită drept modalitate fundamentală pentru cultivarea națiunii. Toți reprezentanții Școlii Ardelene au fost conștienți de faptul că cea mai importantă problemă a timpului lor o reprezintă instruirea, cultivarea maselor, fapt ce se poate realiza în mare măsură prin cultivarea și progresul limbii române.

Rolul coplesitor al cultivării limbii pentru prosperitatea națională este afirmat cu hotărâre de reprezentanții acestei generații de cărturari. Theodor Aaron, în *Scurt apendice la istoria lui Petru Maior* (1828) observă că „*cel dintâi...mijloc...spre cultivarea și procopsirea nații este cultivarea limbii.*” Aceeași idee este exprimată și de Emanoil Gojdu în *Cuvântarea* sa din anul 1829, către boierii din Principate.

Autorii *Lexiconului de la Buda*, Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Cornelli, I. Theodorovici și A. Teodori, în opera lor impunătoare au fost călăuziți de aceeași convingere că limba reprezintă o modalitate de cultivare a spiritului național. Petru Maior formulează, de altfel, o idee asemănătoare: „*Au sosit acel timp bine primit ca românii, smulgându-se din grosul întuneric al urâtei neștiințe, să se deștepte a-și lămurii limba sa cea română și, lucrând cu bunul său talent, să se procopsească întru științe din care se naște întregirea minții.*” Pe de altă parte, în scrisoarea sa (din 14 octombrie 1815) către episcopul Samuil Vulcan, I. Corneli îl înștiințează despre nevoia de a completa *Lexiconul* și, în acest fel, de „*a îmbogăți limba și a lumina nația noastră, carea întru exprimarea unor lucruri e săracă și lipsită de termini expresivi.*”

În viziunea corifeilor Școlii Ardelene, limba capătă o semnificație majoră și, în același timp, cu rezonanțe inedite. Ea constituia un factor al coeziunii naționale, contribuind la apropierea și unirea vorbitorilor. Gh. Constantin Ruja extinde această misiune la întregul spațiu lingvistic, cu estomparea diferențierilor regionale, accentuând că „*datoria profesorilor e să răspândească cunoștința acestei limbi literare, care să formeze legătura atotputernică între*

toate elementele românești.” Ni se dezvăluie astfel o nouă relație a cultivării limbii, aceea cu unitatea națională. Cu cât o limbă era mai cultivată, mai aleasă și mai îngrijită, cu atât își va putea ea îndeplini mai bine, în condiții optime și sigure, menirea unificatoare și integratoare.

Studiile istorice și filologice ale reprezentanților Școlii Ardelene erau întreprinse, cum s-a mai observat, nu de dragul științei pure, din rațiuni pur teoretice, „*ci numai pentru a apăra cu știința poporul lor,*” cum afirmă Mario Ruffini, în studiul *La scuola latinista romena*. Gheorghe Bulgăr consideră că, în raport cu situația Transilvaniei, „*lucrările frunțașilor Școlii Ardelene erau manifeste politice și spirituale, pledoarii pentru adevăr și dreptate, cu știință precisă, practică, nu simple derivate ale unei erudiții abstracte.*”

În acest fel, istoria și limba capătă un caracter militant cu totul remarcabil. Interesul manifestat pentru cultivarea și unificarea limbii române literare își avea, în acest mod, sursa în faptul că reprezentanții Școlii Ardelene erau „*conștienți că ea este instrumentul principal de afirmare a unității noastre naționale și culturale*” (D. Macrea). Amorsată de Școala Ardeleană în aceste circumstanțe, pasiunea pentru limbă, căreia Timotei Cipariu îi va dedica întreaga sa voință și putere de muncă, se va transmite, amplificându-se mereu și va orienta mai târziu preocupările tuturor intelectualilor din generațiile următoare.

Exprimate prin glasul celor mai diverși învățați care aparțineau, într-un fel sau altul, Școlii Ardelene, aceste convingeri, idei și principii converg către același rezultat final. Ele se constituie într-o adevărată conștiință a limbii, care se întemeia, în esență, pe recunoașterea semnificației multiple și eficiente a limbii în viața socială, națională și culturală, pe înțelegerea exigențelor firești ale dezvoltării și evoluției ei. Această conștiință a limbii însuma, în conținutul și în structurile ei, convingerile cu privire la originea limbii, la valoarea și funcțiile sociale ale acesteia, la rolul limbii în procesul renașterii naționale. G. Ibrăileanu, în lucrarea sa *Spiritul critic în cultura românească*, subliniază tocmai acest aport al conștiinței lingvistice, cristalizat prin lucrările Școlii Ardelene, la consolidarea conștiinței naționale și a unității de neam, arătând că ea „*ajunge până unde poate să ajungă – până la limită – și devine ceea ce e foarte important, o forță socială, un fenomen de progres.*”

Toate aceste principii ce alcătuiau conștiința națională și lingvistică a Școlii Ardelene au constituit suportul ideologic pe care s-au fundamentat discuțiile, dezbaterile și preocupările privind situația limbii române literare și perspectivele cultivării și unificării ei. Profilându-se pe acest fundal solid, mai amplu și mai rodnic, unitatea limbii a constituit unul dintre obiectivele majore ale preocupărilor reprezentanților Școlii Ardelene. Proporțiile și dimensiunile

pe care le-a cunoscut dezbaterăa acestei problemăici au fost determinate de mobilul care a stimulat activitatea celor mai mulți dintre cărturari și de finalitatea urmărită prin scrierile lor. Pe de altă parte, cum se știe, ei au fost orientați și stimulați în preocupările și căutăările lor de două resorturi și intenții fundamentale: acela de a demonstra și argumenta originea latină a limbii române și de a o face cunoscută străinilor, facilitând învățarea ei; preocupările legate de situația limbii române în acel moment, de satisfacerea exigențelor cultivării și a unificării ei, au fost întotdeauna subsumate unor astfel de principii.

Lucrările și eforturile cărturarilor Școlii Ardelene din acest domeniu trebuiau să satisfacă, în primul rând, un scop teoretic-polemic, reclamat de imperativele acțiunii politice, dar, în același timp, și unul didactic-utilitar, scopul intern, ca să zicem așa, propriu, legat de cultivarea și unificarea limbii române, având în raport cu celelalte finalități un raport secundar. Într-o primă etapă, prin elaborarea lucrărilor lingvistice se urmărea nu atât normarea și sistematizarea limbii în vederea perfecționării și unificării ei, cât definirea și impunerea unor instrumente necesare pentru cunoașterea ei eficientă, nuanțată și riguroasă. Generalizând aprecierea făcută *Lexiconului de la Buda*, Nicolae Iorga arăta despre acesta că era o „*demonstrație, precum demonstrații erau toate lucrările Școlii Ardelene, o demonstrație a originii romane pe care o avea poporul.*”

Învățații Școlii Ardelene se străduiesc să aducă argumente și mărturii cât mai plauzibile pentru a demonstra necesitatea menținerii unității și a coeziunii limbii. Petru Maior, de pildă, își fixează atenția cu stăruință asupra acestei probleme, urmărind-o în evoluția și continuitatea sa. El constată și accentuează asupra ideii, de o semnificație majoră, menținere a unității limbii române în diverse etape istorice, recurgând la numeroase argumente pentru a-și ilustra teza, spre a-l convinge pe cititor și pentru a infirma supozițiile adversarilor. Unitatea și coerența internă a limbii, în structura ei originară, nu a putut fi deteriorată, cum afirmă corifeii Școlii Ardelene, nici de contactul cu popoarele slave. Petru Maior observă, cu obiectivitate și pertinentță, că influența limbilor străine, și mai ales a limbii slave, nu a alterat structura intimă a limbii române, care s-a menținut, în esența sa, aceeași: „*Însă slovenii de țesătura limbei românești cea din lontru, nice cum nu s-au atins, ci aceasta au rămas întregă, precum era când întâiu au venit romanii, strămoșii românilor în Dacia.*”

Trebuie să remarcăm că ideile cele mai importante ale gândirii lingvistice ale Școlii Ardelene vor fi preluate și vehiculate mult în perioada următoare de către cărturarii din cele trei țări române, mai ales de către Alecu Russo, Negruzzi, Heliade, Timotei Cipariu, Barițiu etc. Sesizând diferențierile

existente, Petru Maior observă, în *Disertație pentru începutul limbii românești*, că aspectul scris conservă o limbă mai unitară, spre deosebire de cel vorbit: „*ba în cărți nice nu au fără o dialectă singură.*” Ideea dezvoltării limbii române literare în concordanță strânsă cu ritmul progresului științific și tehnic este subliniată în modul cel mai limpede în lucrarea lui Petru Maior *Istoria besericeii românilor* (1813): „*Unde întru științele cele mai înalte nu ne-ar ajunge unele cuvinte, precum grecilor le iaste slobod în lipsele sale a se împrumuta de la limba elinească și sârbilor și rușilor de la limba slovenească cea din cărți, așa și noi toată cădința avem a ne ajuta cu limba latinească cea corectă, ba și cu surorile limbei noastre, cu cea italienească, cu cea francească și cu cea spaniolească.*” În acest citat, Petru Maior expune două recomandări mai importante; anume, mai întâi, recomandarea de a se îmbogăți și nuanța limba română și cu elemente din celelalte limbi romanice mai importante și, pe de altă parte, necesitatea punerii de acord a limbii literare cu stadiul cel mai avansat al științei moderne și necesitatea transformării ei într-un important factor cultural.

Samuil Micu și Gheorghe Șincai sunt conștienți, pe de altă parte, de necesitatea existenței unor norme literare de exprimare cu valoare neîndoielnică și funcționalitate certă. Samuil Micu încearcă astfel să formuleze unele principii și directive în vederea utilizării corecte a limbii române literare în *Elementa Linguae daco-romanae sive valachicae*, lucrare începută de Samuil Micu la Blaj, înainte de anul 1779 și completată și prefațată de Gheorghe Șincai la Viena, unde apare în anul 1780. Această lucrare este scrisă în limba latină, însă exemplele și dialogurile sunt redactate în limba română. Importanța acestei lucrări constă mai ales în faptul că este cea dintâi gramatică a limbii române în care pentru scrierea limbii române se folosesc caractere latine.

Utilizarea alfabetului latin a fost, de altfel, inițiată de Samuil Micu în anul 1779, prin lucrarea intitulată *Carte de rogaciuni pentru evlavia homului cbrestin*, în care este prezentă și cea dintâi enunțare a principiilor de ortografie ale Școlii Ardelene, principii ale ortografiei etimologizante. Ortografia preconizată de Samuil Micu are unele trăsături care nu s-au păstrat (**cuvente, dente, fen, pane, camp, porta, sorte, hom, hoste** etc.). Față de prima ediție, ortografia propusă în ediția a doua din *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* (1805) este mult mai apropiată de ortografia actuală. De altfel, se poate spune că Samuil Micu și Gheorghe Șincai au părăsit în mod gradat pozițiile inițiale ale sistemului ortografic etimologizant și s-au orientat, cu timpul, spre scrierea fonetică.

Deși gramatica lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai conține o serie de erori, totuși, unele observații și remarci din această carte își conservă valabilitatea și astăzi. Astfel de poziții și observații juste ar fi adoptarea formei

populare a indicativului prezent de la verbul **a fi**, notarea unor forme populare de viitor (**eu oi fi**) sau de mai mult ca perfect (**eu am fost lăudat**) etc. Și în domeniul sintaxei, alături de unele erori, pot fi identificate și o serie de reguli gramaticale juste: folosirea articolului hotărât și nehotărât, unele construcții cu substantiv și pronume, folosirea lui **pe** la acuzativ, precizarea cazurilor cerute de diferitele verbe etc. Trebuie precizat că, în vocabularul anexat gramaticii sale, Samuil Micu include mai ales cuvinte din fondul de bază al limbii române, dovedind un latinism moderat. Astfel, din 457 de cuvinte incluse, aproximativ 350 sunt de origine latină, restul fiind format din elemente slave, maghiare, turcești, grecești sau împrumuturi din alte limbi.

De asemenea, sunt prezente unele cuvinte care se presupune că ar face parte din fondul autohton (**moș, spuză** etc.). Deși au acordat o atenție deosebită mai ales problemelor referitoare la originea latină a limbii române, preconizând, totodată, și înlocuirea alfabetului chirilic cu cel latin și formulând principiile de bază ale unei ortografii de nuanță etimologică, pentru a apropia în acest fel cuvintele limbii române de aportul lor latin originar, Samuil Micu și Gheorghe Șincai au manifestat interes și pentru problemele referitoare la limba română literară din epoca lor.

O contribuție deosebită la cultivarea și dezvoltarea limbii române literare a avut-o Gheorghe Șincai. Astfel, în prefața la *Catehismul cel mare* (Blaj, 1783), Gheorghe Șincai își mărturisește efortul pe care l-a întreprins pentru selectarea unor termeni adecvați în vederea exprimării noțiunilor, expunând totodată și principiul care l-a orientat în activitatea sa didactică: „*În carea muncă a mea m-am sârguit cât am putut ca de la cuvintele și vorbele cele tocma românești nici cum să nu mă abat și depărtez, ci să le aleg, după cum pre unele locuri mai bine vorbesc românește decât pre altele.*”

Se pot delimita de aici câteva idei importante. Se poate observa, mai întâi, în aceste enunțuri, tendința lui Gheorghe Șincai de a găsi un principiu de „selecțiune” a termenilor care urmează să fie asimilați în lexicul limbii române. Criteriile unei astfel de selecții sunt, în viziunea lui Șincai, originea latină a cuvintelor și expresivitatea lor în cadrul diferitelor regiuni locuite de români. Gheorghe Șincai consideră, astfel, că limba română trebuie „*să se îndrepte și să se sporească,*” în conformitate cu exigențele unei „norme” stabile. O idee importantă enunțată de Șincai e aceea că „norma” este strâns legată de limba „*tocma românească,*” cu alte cuvinte de limba vie, de graiul poporului. În această ordine, se poate spune că poziția lui Șincai în legătură cu problematica selecției cuvintelor este asemănătoare cu aceea a lui Samuil Micu. Cei doi cărturari realizează o delimitare foarte precisă între limba operelor destinate publicului mai larg și limba operelor destinate cercurilor de cititori străini.

Se impun, de asemenea, a fi efectuate câteva precizări în legătură cu limba literară și stilul celei mai importante lucrări istoriografice a lui Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. Din punct de vedere lexical, există în opera lui Șincai o serie de arhaisme precum: **lăcuia**, **chiar** (cu sensul de **clar**), unele forme cu caracter popular, precum **țundră**, **droaia**, **a se înturna**, dar se întâlnesc și neologisme, fie de origine latină (**rezoluție**, **decreturi**, **fundație**, **securitate** etc.), fie de origine greacă, maghiară sau germană. Prezența neologismelor în opera lui Gheorghe Șincai se explică și prin faptul că autorul înserează în opera sa, într-o proporție de considerabilă, unele traduceri din limbile latină, maghiară, germană.

Sintaxa tratatului lui Șincai este influențată de cea a textelor religioase și a celor istorice, dar și de sintaxa limbii latine. La toate acestea se adaugă și unele ecouri ale sintaxei populare. De fapt, dintre toate domeniile limbii, sintaxa este cea care conține cele mai decise elemente arhaice, în timp ce fonetica și lexicul se caracterizează prin oscilația între vechi și nou, trăsătură specifică, după cum se știe, epocii de tranziție. Din punct de vedere al redactării lucrării lui Șincai, predomină stilul expunerii istorice, caracterizat de rigoare a demonstrației, de o tonalitate solemnă, de claritate și concizie. În unele pasaje, Gheorghe Șincai înserează și unele elemente confesive, cu caracter autobiografic, sau descrie, în culori tragice și accente critice, viața grea a iobagilor din Transilvania. Se poate aprecia cu deplină temei, că din perspectivă stilistică, lucrarea lui Șincai nu este superioară cronicilor moldovene, dar, din unghi istoriografic, ea se remarcă prin abundența izvoarelor și prin mai marea rigoare prin care sunt acestea valorificate.

Contribuția lui Gheorghe Șincai la îmbogățirea vocabularului limbii române nu se rezumă, însă, la *Hronica românilor și a mai multor neamuri*. Astfel, Șincai publică, în anul 1785, *Îndreptare către aritmetică*, un manual în care se discută și despre necesitatea realizării unei terminologii de specialitate. Manualul lui Gheorghe Șincai caută să impună o terminologie matematică de origine latină și germană, la care se adaugă și o serie de termeni proprii. Astfel de termeni sunt: **adaogere** (adunare), **scoatere** (scădere), **summa**, **factori**, **productul**, **multipliator**, **multipliacand**, „*regula detri cea dreaptă și întoarsă*” (regula de trei simplă și compusă) etc.

În anul 1806 se tipărește, de asemenea, fără menționarea numelui lui Șincai ca autor, un manual de popularizare intitulat *Povățuire către economia de câmp*, în care autorul introduce o serie de termeni precum: **silitră**, **humă**, **chilindru** (tăvălug) etc. Efortul lui Gheorghe Șincai de a crea o terminologie științifică în diverse domenii este remarcabil mai ales în operele sale rămase în manuscris: *Învățătură firească* și *Istoria naturii sau a firii*, în care regăsim o serie de termeni neologici precum: **microscopuri**, **elasticitate**, **pori**,

electrică, orbită, experiență, magnet, la care se adaugă unele calcuri lingvistice sau unele regionalisme.

Chiar dacă unele dintre lucrările citate mai sus nu sunt decât traduceri din limbi străine, compilații sau adaptări, totuși, pentru acea epocă, efortul traducătorului poate fi echivalat, așa cum s-a și afirmat, cu o creație, tocmai pentru că limba română nu avea o terminologie de specialitate. Acest fapt e subliniat de David Prodan, care observă că: „*Traducerea la aceste începuturi nu este numai ceea ce suntem obișnuiți să credem azi, o transpunere comodă dintr-o limbă în alta, de noțiuni cunoscute într-un limbaj științific deplin format. La începuturi, traducerea pune autorului ei adeseori probleme mai grele chiar decât scrisul «original» într-un limbaj care-i este familiar.*” În lucrările sale cu caracter lingvistic și istoriografic, Gheorghe Șincai, ca și ceilalți corifei ai Școlii Ardelene, a demonstrat, cu argumente științifice pertinente, latinitatea limbii române, contribuind, în același timp, la modernizarea și consolidarea limbajului științific și propunând impunerea unei norme lingvistice fundamentate pe structura limbii populare.

Ideile lingvistice puse în circulație de Samuil Micu, Gheorghe Șincai și Petru Maior au avut un ecou considerabil, în special în mediul transilvănean și au avut drept consecință dezvoltarea preocupărilor în domeniul studiilor de gramatică. Apar, astfel, o serie de lucrări de gramatică a limbii române, în ale căror prefețe sunt dezbătute și unele probleme care interesează într-o măsură importantă evoluția limbii române literare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

❖ Gh. Bulgăr, G. Țepelea, *Momente din evoluția limbii române literare*, București, 1973.

❖ Paul Cornea, *Studii de literatură română modernă*, București, 1962.

❖ Ion Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961.

❖ Ovid Densușianu, *Istoria limbii române*, vol. I, București, 1961.

❖ Elena Dragoș, *Elemente de sintaxă istorică românească*, București, 1995.

❖ Emil Ionescu, *Manual de lingvistică generală*, București, 1993.

❖ G. Istrate, *Limba română literară*, București 1971.

❖ George Ivașcu, *Istoria literaturii române*, I, București 1969.

❖ P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965.

❖ Alexandru Rosetti, *Istoria limbii române*, București, 1968.

- ❖ Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare*, București, 1971.
- ❖ Al. Rosetti, *Despre unele probleme ale limbii literare*, București, 1956.
- ❖ Mircea Tomuș, *Gheorghe Șincai. Viața și opera*, București, 1965.

Gheorghe Șincai and the Problems of Romanian Literary Language

Abstract

Școala Ardeleană represented a reference point of Romanian cultural movements. Its advocates tried to convince the European states of Romanian unity of language, culture and civilisation.

Școala Ardeleană's concerns referring to language unity are close connected to social and political realities from Transylvania and to Romanian people efforts to assert itself from social, political and cultural point of view. In this way, *Supplex Libellus Valachorum* represents the climax of Romanian cultural movements.

Școala Ardeleană perceived the importance of language in a nation's life, because it considered language as being the expression of national character and the fundamental way of national education. The nation can be educated by the progress of its language. More than that, language is the cohesive element of national unity; peoples that speak the same language are more thrustfull in each other, are more interested in the others problems.

We may distinguish two fundamental intentions in Școala Ardeleană's activity: to demonstrate the Latin origin of Romanian language and to convince the Europeans to know about, to study and to learn Romanian language. Its advocates agreed the idea of enriching the language with foreign words and expressions of Roman origins, and they tried to make sure that it corresponds to modern sciences vocabulary.